

Ірина Макалюк, Ганна Жалдак, Василь Мартиненко

*Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»
Україна*

«ІНСТИТУЦІЯ» ТА «ІНСТИТУТ»: ТЕНДЕНЦІЯ «ШТУЧНОЇ ПІДМІНИ» ПОНЯТЬ

Мета. Метою статті є поглиблення теоретико-методологічних положень економічної науки шляхом обґрунтування доцільності подолання тенденції «штучної підміни» базових понять інституціональної теорії у вітчизняному науковому просторі через понятійне розмежування «інституцій» та «інститутів» на основі критеріально-етимологічної ідентифікації їх ключових особливостей.

Методологія / методика / підхід. Дослідження базується на діалектичному методі пізнання та системно-структурному підході до вивчення інституціонального середовища взагалі та інституту аграрного підприємництва зокрема. Для досягнення поставленої мети в роботі використано методи: метод наукового узагальнення та порівняння – для визначення сутності категорій «інституція» та «інститут»; прийоми індукції, структурного аналізу та синтезу – для визначення діалектики взаємозв'язку між інституціями, інститутами, організаціями, органами, нормами, законами, звичаями тощо; асоціативний метод – для виявлення співвідношення між складовими елементами інституціонального середовища в контексті загального та часткового; дедуктивний метод – для визначення змісту суспільних інститутів; абстрактно-логічний метод і систематизація – для критеріально-етимологічної ідентифікації ключових особливостей інституцій та інститутів.

Результати. Обґрунтовано актуальність використання чіткого понятійно-категорійного апарату при проведенні інституціональних досліджень з метою подолання методологічних протиріч та несумісності теоретичних висновків у науковій і політичній лексичі. Досліджено наукові підходи до трактування, а також проаналізовано спроби понятійного розмежування категорій «інституція» та «інститут» вітчизняними та зарубіжними науковцями. Визначено діалектику взаємозв'язку між інституціями та інститутами через опосередкування організацій, органів та норм, правил, звичок, традицій, законів тощо. Установлено, що інституції є джерелом творення норм і правил, а інститути – засобом їх закріплення та поширення. Розглянуто зміст суспільних інститутів, таких як держава, армія, підприємство, сім'я тощо. Виділено характерні ознаки інституцій та інститутів. Охарактеризовано структуру інституту аграрного підприємництва в Україні. Проаналізовано сучасні тенденції змін інституційних механізмів взаємовідносин між суб'єктами аграрної сфери, що зумовлені законодавчими нововведеннями. Визначено перспективи дальших наукових досліджень у напрямі удосконалення структури інституціонального середовища в аграрній та інших сферах.

Оригінальність / наукова новизна. Удосконалено понятійний апарат інституціональної теорії, що полягає в розмежуванні понять «інституція» та «інститут» за критеріально-етимологічною ідентифікацією їх ключових особливостей, а саме: функціональності, всезагальності, суспільної необхідності, морального авторитету (спонукальної сили), психологічності, екстернальності, організуючого впливу на соціальне

життя (для інституції) та історичності, структурності, структурованості, об'єктивності, примусовості, ієрархічності, організаційності, правової закріпленості / легітимності (для інституту).

Практична цінність / значущість. Результати проведеного дослідження є підґрунтям для дальшого розвитку інституціональної теорії на теренах вітчизняного наукового простору, оскільки дозволяють подолати тенденцію «штучної підміни» понять при трактуванні її базових категорій. Своєю чергою, впровадження диференційованого вживання термінів і розуміння сутності й діалектики взаємозв'язку між інституціями та інститутами є поштовхом до удосконалення інституціональної структури національного господарства з метою підвищення добробуту усіх його учасників і суспільства загалом.

Ключові слова: інституція, інститут, інституціональне середовище, організація, орган, аграрне підприємництво.

Iryna Makaliuk, Hanna Zhaldak, Vasyl Martynenko

*National Technical University of Ukraine «Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute»
Ukraine*

“INSTITUTION” AND “INSTITUTE”: TENDENCY TO THE “FALSE SUBSTITUTION” OF CONCEPTS

Purpose. The objective of the article is deepening the theoretical and methodological provisions of economics by justifying the feasibility the overcoming of the tendency of the “false substitution” of the basic concepts of the institutional theory in the national scientific environment due to the conceptual demarcation between the “institutions” and “institutes” based on the criteria and etymological identification of their key peculiarities.

Methodology / approach. The study is based on the dialectical method of cognition, systemic and structural approach to the studying of the institutional environment in general, and the institute of agrarian entrepreneurship in particular. To achieve the set objective the following methods were applied in the work: method of scientific generalization and comparison – to determine the essence of the categories “institution” and “institute”; the approaches of induction, structural analysis, and synthesis – to define the dialectics of interrelation between the institutions, institutes, organizations, agencies, norms, laws, customs, etc.; the associative method was applied to determine the correlations between the structural elements of the institutional environment in the context of the general and partial; the deductive method was applied to determine the essence of the social institutes; abstract-logical method and systematization were applied for the criterial and etymological identification of the key peculiarities of the institutions and institutes.

Results. The topicality of the clear conceptual and categorical framework during the institutional studies was substantiated to overcome the methodological discrepancies and inconsistencies between the theoretical implications in the scientific and political vocabulary. The scientific approaches to the interpretation are studied and the attempts of the conceptual demarcation between the categories “institution” and “institute” by the national and foreign scholars are analyzed. The dialectics of the interrelations between the institutions and institutes through the mediation of organizations, methods, agencies, and norms, rules, habits, traditions, laws, etc. is determined. It is found that the institutions are the resources of the creation of norms and rules and institutes are the means of their strengthening and propagation. The essence of the social institutes, such as the state, army, enterprise, family is considered. The characteristic features of the institutions and institutes are outlined. The structure of the institute of agrarian entrepreneurship in Ukraine is described. The modern tendencies in changes of the institutional

---

mechanisms of the relations between the subjects of the agrarian sphere conditioned by the legislative innovations are analyzed. The perspectives of further research towards the improvement of the structure of the institutional environment in the agrarian and other spheres are determined.

Originality / scientific novelty. *It is improved the conceptual framework of the institutional theory consisting in the demarcation between the concepts “institution” and “institutes” according to the criteria and etymological identification of their key peculiarities, mainly: functionality, generality, social necessity, moral authority (motivating force), psychological aspect, externality, organizational impact on the social life (for the institution) and historicity, structuredness, structuring, objectivity, compulsoriness, hierarchy, organization, legislative entrenchment / legitimacy (for the institute).*

Practical value / implications. *The results of the study constitute the background for further elaboration of the institutional theory within the national scientific environment since they allow for overcoming the tendency of the “false substitution” of concepts in the interpretation of its basic categories. In its turn, the implementation of the differential usage of terms and understanding the essence and dialectics of the relations between the institutions and institutes is a push towards the improvement of the institutional structure of the national economy to improve the welfare of all its members and society in general.*

Key words: *institution, institute, institutional environment, agency, agrarian entrepreneurship.*

Постановка проблеми. Суб'єкти сучасної економіки функціонують у межах і за правилами інституціонального середовища, ідейні основи якого закладено ще представниками традиційного інституціоналізму в кінці ХІХ – на початку ХХ століття. У 1960–1980-х роках розвитку набув новий (неокласичний) напрям інституціоналізму – неоінституціоналізм, засновником якого вважається Р. Коуз. Саме представники неоінституціонального напрямку економічної думки вивчають взаємовідносини суб'єктів господарювання із різними суспільними інститутами, які в сукупності з інституціональними угодами та економічними агентами є основою інституціонального середовища.

У межах раннього інституціоналізму функціонували чотири основні напрями: психологічний (Т. Веблен) – проголошує психологічну концепцію однією з ключових у розвитку економічних відносин; правовий (Дж. Коммонс) – наголошує на важливості юридичних законодавчих органів держави в усуненні суперечностей та конфліктів в економічних відносинах; емпіричний (кон'юнктурно-статистичний) (У. Мітчелл) – передбачає державне регулювання циклічних економічних коливань на основі наукового прогнозування реальних цілей суспільства й обґрунтовує необхідність соціального контролю над економікою; соціологічний (Дж. Гелбрейт) – вбачає головною умовою економічного зростання необхідність забезпечення гарантованого доходу усім членам суспільства.

Із розвитком неоінституціонального підходу виокремилось ще кілька напрямів: історичний (С. Штейнмо) – застосовує фактор часу в інституціональному аналізі, вивчає вплив політичних інститутів на поведінку індивідів із позиції асиметрії влади в історичній ретроспективі; семіотичний (К. Касторіадіс) – підґрунтям взаємовідносин у суспільстві визначає функціональну (правові зв'язки) та уявну (традиції, спільна історія) складові

частини соціальної системи; інституціоналізм раціонального вибору (Р. Тейлор) – поведінка індивіда визначається прагненням максимізувати власну вигоду. Кожен із напрямів має свої характерні особливості, але в сукупності вони доповнюють один одного, оскільки обґрунтовують вплив позаекономічних факторів на економічні відносини.

Широке розмаїття як економічних, так і позаекономічних складових частин інституціонального середовища, а також беззаперечність їх впливу на умови функціонування, можливості розвитку та результативність діяльності суб'єктів, зумовлює необхідність досконалого розуміння сутності, структури та особливостей інституціонального середовища.

Тому дослідження інституційних засад в умовах мінливості та динамічності є досить актуальним, але водночас і складним завданням, яке постає не лише перед вітчизняними науковцями, але й органами державного управління. Складність його зумовлюється, в першу чергу, поширеними нині методологічними суперечностями, які полягають у неоднозначності використання базових понять неоінституціоналізму та несумісності теоретичних фрагментів і висновків як у науковій, так і в політичній лексичі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Актуальність вивчення структури інституціонального середовища та беззаперечність впливу якості інституцій на вибір, економічний розвиток, ефективність підприємництва та бізнесу, а також загальну якість життя населення конкретної країни підтверджують численні сучасні праці зарубіжних науковців, а саме: E. Aracil, G. Gómez-Bengochea, O. Moreno-de-Tejada [1] (вивчення впливу якості інституцій на фінансові механізми зменшення бідності в країнах); M. Draskovic, S. Bauk, M. Delibasic [2] (дослідження факторів інституціональної раціональності та їх впливу на стійкість економічного балансу на прикладі Чорногорії, Сербії, Боснії та Герцоговини); A. Kaasa [3] (аналіз взаємозв'язку соціального капіталу, якості інституцій і продуктивності у європейських країнах на регіональному рівні); A. Balcerzak, M. Pietrzak [4] (оцінювання прогресу країн-членів ЄС із позиції покращення якості формування інституціональних систем у контексті їх впливу на економіку); A. Današ, K. Lazányi, Y. Bilan [5] (дослідження впливу економічних, політичних, соціальних і культурних інституцій на імміграційні процеси у Франції); J. Shkodra, P. Ymeri, L. Ibishi [6] (вивчення впливу мікрофінансових інституцій на розвиток жіночого підприємництва в Косово); M. Draskovic та ін. [7] (обґрунтування впливу інституціональних факторів на перехідну кризу на прикладі Боснії та Герцоговини, Чорногорії, Сербії); B. Jankowska, E. Di Maria, J. Cygler [8] (обґрунтування необхідності інституціональної підтримки для розвитку Індустрії 4.0); R. Capellán, J. Ollero, A. García Pozo [9] (вивчення впливу фінансових інституцій на інвестиційний клімат); F. Ahmed та ін. [10] (дослідження впливу якості інституцій на сталий розвиток, зокрема, на екологічний компонент (на прикладі Південної Азії)); I. Muhammad Muye, I. Yusuf Muye [11] (установлення причинно-наслідкового зв'язку між

глобалізацією, інституційним і фінансовим розвитком та визначення коефіцієнта якості інституцій); P. Nguyen та ін. [12] (обґрунтування впливу якості інституцій на кредитну діяльність, інвестиції та споживання); A. Maruta [13] (вивчення взаємозв'язків між інституційною якістю та торгівельною діяльністю); S. Chikalipah [14], T. Gietzen [15] та F. Donou-Adonsou, K. Sylwester [16] (дослідження схильності мікрофінансового інституціонального середовища до кредитних ризиків і його ролі у фінансовому розвитку держави) та ін.

У той час, коли в зарубіжному науковому просторі вже повною мірою будують моделі та визначають показники якості інституцій, силу та напрям їх впливу на продуктивність економіки й рівень успішності держави на міжнародній арені, на теренах пострадянського економічного простору досі точаться дискусії з приводу сутності тих самих інституцій.

Вивченням інституціонального середовища та пошуком шляхів удосконалення його структури в різних сферах займалися такі українські науковці, як: С. Галянт [17] (дослідження інституціонального середовища функціонування газорозподільних підприємств західного регіону); І. Запужляк [18] (вивчення теоретичних і прикладних аспектів інституційного забезпечення розвитку вітчизняних газотранспортних підприємств у сучасних умовах); Л. Мартинова [19] (моделювання інституційного забезпечення реалізації конкурентної соціально-економічної політики з урахуванням досвіду ЄС); Н. Обушна [20] (вивчення особливостей категорійного апарату інституціональної теорії в площині державного управління); Н. Прокопенко, М. Виклюк, М. Скорик [21] (обґрунтування системи інституційного середовища в контексті механізму державного регулювання аграрного сектора економіки); О. Стрижак [22] (дослідження інституціонального середовища людського розвитку); Т. Тимофіїв [23] (дослідження впливу інституційної інфраструктури на формування економічних взаємовідносин у молокопродуктовому підкомплексі); В. Шведовський, А. Стандрік, Ю. Білан [24] (дослідження економічних і соціальних інституцій у контексті моделювання розвитку архаїчного суспільства) та ін.

Кожен із вітчизняних учених по різному підходить до розуміння, трактування та виявлення характеру підпорядкування складових частин інституціонального середовища. В економічній літературі простежується двояке трактування «інституцій» та «інститутів», а іноді повне ототожнення цих категорій у концепціях вітчизняної економічної науки.

Однак, таке недиференційоване вживання, відсутність єдиного підходу та плюралізм у судженнях стосовно одного й того ж об'єкта дослідження створюють так звану «гносеологічну пастку», посилюючи методологічні протиріччя та гальмуючи тим самим розвиток сучасної інституціональної науки. Категорії неоінституціоналізму повинні мати чітке однозначне трактування з метою формування стійкого фундаменту для проведення дальших наукових пошуків у вигляді понятійно-категорійного апарату, що й зумовило актуальність цього дослідження.

Метою статті є поглиблення теоретико-методологічних положень економічної науки шляхом обґрунтування доцільності подолання тенденції «штучної підміни» базових понять інституціональної теорії у вітчизняному науковому просторі через понятійне розмежування «інституцій» та «інститутів» на основі критеріально-етимологічної ідентифікації їх ключових особливостей.

Виклад основного матеріалу дослідження. Центральною категорією та аналітичним інструментом як класичного інституціоналізму, так і нових форм інституціональної теорії є «institution», тобто інституція. Проте, досить часто в оригінальних працях західних економістів, зокрема М. Беста [25], Т. Еггертссона [26], Д. Норта [27], Дж. Ходжсона [28], Е. Фуруботна, Р. Ріхтера [29] та ін. фахівці із наукового перекладу термін «інституція» (*institution*) замінювали терміном «інститут» (*institute*), який, як стверджує Д. Фролов [30, с. 67], у західній науковій літературі має обмежену сферу застосування й рідко вживається в наукових текстах. Така тенденція призвела до непорозумінь між науковцями – представниками інституціональної економічної теорії сучасності.

Першопричиною підміни понять став помилковий переклад основоположної праці відомого інституціоналіста Т. Веблена «The Theory of the Leisure Class: An Economic Study of Institutions» (1899) [31]. Так, у російськомовному виданні 1984 р. «Теория праздного класса» [32] замість терміну «інституція» (а в підзаголовку першоджерела та далі по тексту йдеться саме про «*institutions*», тобто «*інституції*») вживається термін «інститут». Це призвело до того, що поняття «інститут» стійко закріпилося на теренах пострадянського економічного простору й стало об'єктом дослідження багатьох науковців «замість» і «в контексті» інституції.

До прикладу, І. Запужляк [18] зазначає, що «...поняття «інститут» уперше ввів до економічного лексикону Т. Веблен [32], який визначив «інститут» як «спільну свідомість, певний спосіб мислення, притаманний великій спільності людей, зумовлений традиціями, звичаями, що формуються в процесі історичного розвитку». Знову ж таки, тут бачимо посилення не на оригінал, а на перекладену версію, датовану 1984 р.

Таким чином, у працях науковців, які розглядають інституціональне середовище, проте потрапили у гносеологічну пастку чи пастку «підміни понять», наштовхуємося на повну відсутність критеріальних ознак розуміння й розмежування інституцій та інститутів. Для прикладу наведемо кілька цитат з однієї і тієї ж наукової праці [18]:

1) «До формальних *інститутів* належать: конституція, цивільний та інші кодекси, закони, постанови, укази та інші нормативно-правові акти; неформальні *інститути* представляють собою форми взаємодій, що не були узаконені в правовій практиці, проте існують у реальному житті – *традиції, звички, стереотипи поведінки* та інші стійкі форми взаємодії між людьми, які визначаються, головним чином, культурою, психологією та ідеологією певного суспільства».

2) «Провідну роль серед *інститутів* відіграє держава, оскільки вона є

регулятором державної політики та формує інституційне середовище країни».

3) «Домінантними ... є ринкові *інститути*, до яких відносять *елементи*, такі як *приватна власність, конкуренція* та функціональні інфраструктурні елементи (*банки, біржі* тощо)...».

Отже, бачимо, що в межах «єдиної лінії» розуміння розташовані поняття: «закон-традиція-звичка-державо-конкуренція тощо». Проте, доволі складно віднести в одну площину звичку та державу, скажімо. Різниця очевидна, і з погляду ідеалістичної сутності, і з позиції глибини та змісту понять. Чи можна кожен нормативно-правовий акт вважати окремим інститутом? І за якою критеріальною ознакою розподілити окремі елементи ринкових інститутів, наприклад, конкуренцію та банк (п. 3)?

Далі в тій же праці [18] наведено склад інституційного середовища, проте не вказано, до якої сукупності складників (інституцій, інститутів чи організацій) належить кожен наведений елемент. Проте, якщо більшість елементів, так чи інакше, можна ідентифікувати, то є й такі, які потребують пояснення та обґрунтування: скажімо, «населення» та «компоненти навколишнього середовища» – це інституції, інститути чи організації? Як бачимо, питань багато й усі вони потребують ґрунтовного дослідження.

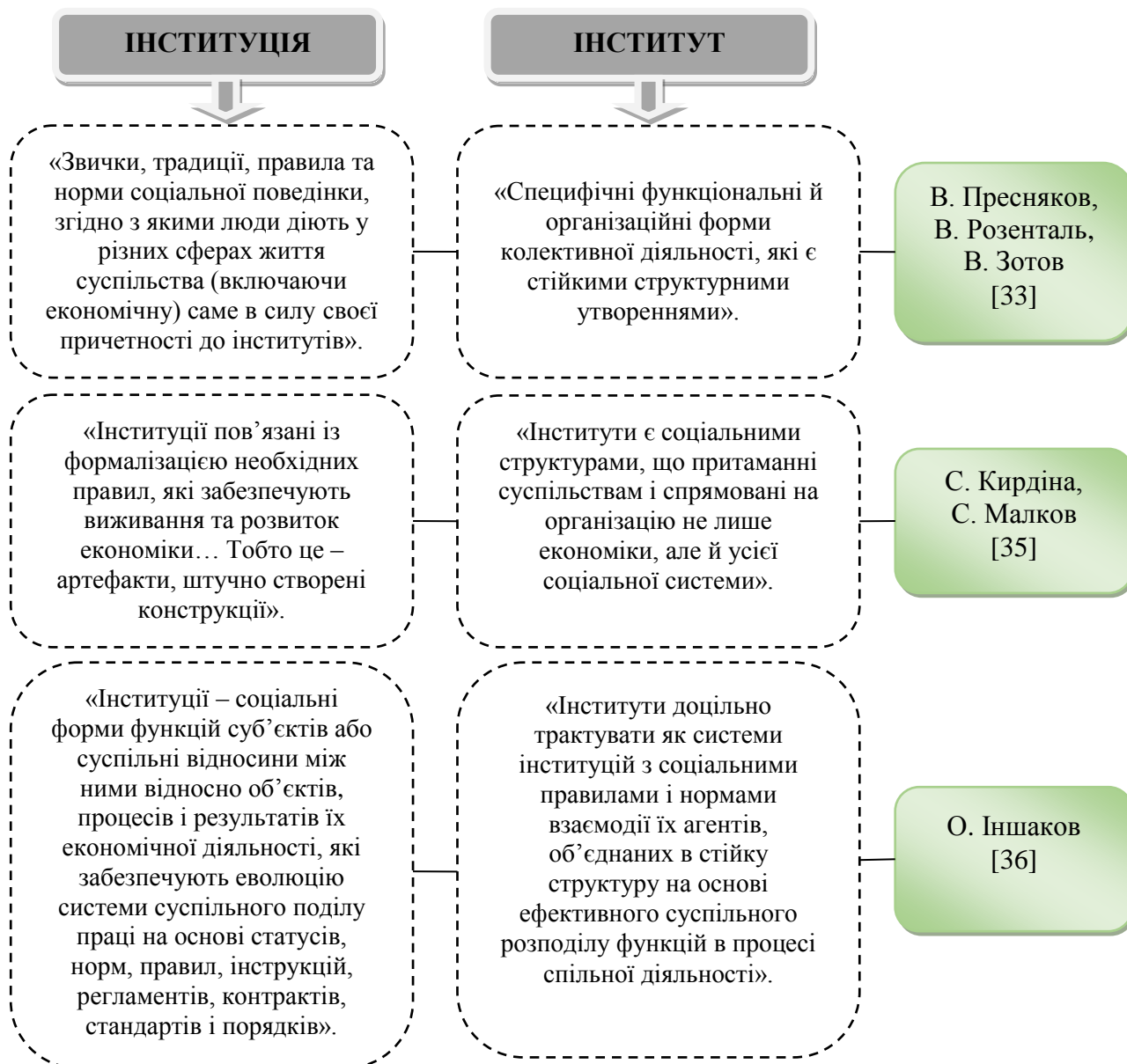
Спроби понятійного розмежування категорій «інституція» та «інститут» неодноразово були здійснені українськими та зарубіжними науковцями. У цьому аспекті нами проведено аналіз результатів досліджень деяких економістів (рис. 1).

Як видно з рис. 1, підходи до розуміння сутності інституцій науковцями дещо відрізняються. Зокрема, В. Зотов, В. Пресняков, В. Розенталь [33] стверджують, що інституції – це «...звички, традиції, правила і норми соціальної поведінки...». Однак, навряд чи доцільно ототожнювати інституції із правилами чи нормами. Ще К. Маркс [34, с. 493] писав, що інституції – це різні суспільні функції або змінюючі один одного способи життєдіяльності. Тобто зводити інституцію лише до конкретної норми методологічно не зовсім коректно. Інституція є своєрідним уособленням цілого типу взаємовідносин, певною соціальною функцією, яка реалізується в суспільстві за допомогою відповідних норм, правил поведінки, звичок і традицій.

Учені С. Кирдіна, С. Малков [35] уже не ототожнюють інституції із нормами та звичками, а пов'язують їх із формалізацією необхідних для розвитку економіки правил. Проте, вони вважають їх штучно створеними конструкціями. Однак, аналізуючи формування та розвиток суспільних відносин в історичному контексті, важко погодитися, що їх усталеність відбувалася штучно. Особливо це стосується відносин, які базуються на неформальних правилах, а саме звичках, традиціях і морально-етичних цінностях. Очевидно, що інституції формувалися еволюційно відповідно до об'єктивно виникаючих функціональних відносин певної спільноти, які згодом соціально закріплювалися в суспільстві законом, звичаєм чи правилом.

Найбільш об'єктивне, на наш погляд, визначення «інституцій» дає

О. Іншаков [36], який трактує інституції як «...соціальні форми функцій суб'єктів або суспільні відносини ... на основі статусів, норм, правил, інструкцій, регламентів, контрактів, стандартів і порядків». Тобто інституція є певним типом мислення, характеризується єдністю дій у межах визначеного способу життєдіяльності.

Рис. 1. Визначення категорій «інституція» та «інститут»

Джерело: сформовано авторами на основі [33; 35; 36].

При трактуванні поняття «інститут» науковці сходяться в поглядах щодо визнання його стійким структурним утворенням. Так, справді, в перекладі з латинської «інститут» (*institutum*) означає установу, організацію, тобто є «твердою» ланкою в системі господарських відносин. Інститут закріплює й поширює норми та правила, притаманні відповідним інституціям. Варто звернути увагу на таку ознаку інституту як *структурність*, тобто наявність певної будови, складових частин, які функціонують на єдиній основі.

Крім того, до ключових ознак інститутів належить *правовий статус / легітимність*. Такий висновок випливає із енциклопедичного трактування, за яким «інститут» – це «сукупність правових норм, у якій-небудь сфері суспільних відносин...» [37]. Це підтверджуються також підходами до розуміння інститутів у наукових джерелах, зокрема [38]: 1) Т. Парсонс вбачав в інститутах сукупність специфічних *нормативних комплексів*, задіяних у процесі регуляції статусно-рольової поведінки індивідів; 2) М. Оріу розумів під інститутами особливу *юридичну техніку*, покликану втілювати в практику *норми об'єктивного права*. У праці Є. Майбурда «Введення в історію економічної думки. Від пророків до професорів» [39] інститут визначається як «порядок, закріплений у *формі закону, установи*». Тобто інститут як явище повинен мати законодавче закріплення.

Разом із тим, у сучасних наукових джерелах часто пишуть про «неформальні інститути». Зокрема, Т. Тимофіїв [23] до таких неформальних інститутів відносить інститути корупції, бюрократії та лобіювання. На існуванні неформальних інститутів наголошує також І. Запихляк [18], говорячи про те, що «неформальні інститути являють собою форми взаємодій, які не були узаконені в правовій практиці, проте існують у реальному житті...».

Не можемо погодитися із такими поглядами науковців. Звичайно, такі явища як корупція та лобіювання існують у суспільстві, до того ж, саме в українському суспільстві вони є широко розповсюдженими. Проте, вони не є законодавчо легітимізованими. Можливо, краще буде говорити про «інститут *боротьби з корупцією*», а не про «інститут корупції». Інститут може поєднувати формальні та неформальні інституції, однак сам він повинен мати правове закріплення.

Якщо ж певні форми взаємодій не були узаконені, то вони так і залишаються лише формами взаємодій: реальними, притаманними тій чи іншій соціальній спільноті, проте такими, які не мають правового статусу, законодавчо закріплених за ними організацій та органів. Як справедливо зазначається в праці Н. Обушної [20]: «інституції можуть втілюватися в інститутах, тоді як інститути потребують інституцій для забезпечення розвитку соціально-економічних формацій, які відповідали б сучасним вимогам суспільства». Тобто інститут без інституцій не може бути створений та функціонувати, разом із тим інституції, як і певні правила, звички чи традиції, спокійно існують поза інститутами, і можуть згодом або набуті, або ні своєї правової легітимізації та втілення в конкретному інституті.

Зазначимо, що зарубіжні науковці при дослідженні інституціонального середовища за критерієм формальності поділяють саме *institutions* (інституції). Так, наприклад: А. Buriak, І. Vozňáková, J. Sułkowska, Y. Kryvych [40] при дослідженні особливостей взаємодії між банківськими установами та суспільством одними із визначальних чинників, які впливають на частоту операцій і тісноту співпраці, вважають саме неформальні інституції, такі як довіра в суспільстві; G. Çera та ін. [41] стверджують, що формальні інституції

піддаються швидким змінам через законодавчо-правове регулювання, натомість, неформальні інституції, що базуються на соціальних нормах, глибоко «вбудовані» в суспільство і для їх змін потрібен не один десяток років, а Р. Petrakis та ін. [42] досліджують вплив «швидких» і «повільних» інституцій на фази розвитку економіки; J. Lubacha-Sember, M. Godlewska [43] вивчали роль формальних та неформальних інституцій у розвитку мікропідприємництва Польщі; J. Martínez та ін. [44], підтримуючи положення неоінституціоналізму, погоджуються, що поведінка суб'єктів господарювання та рівень їх соціальної відповідальності визначається не лише формальними інституціями, а й неформальними, які базуються на культурних, історичних, політичних та інших традиціях того чи іншого регіону або країни.

Також є когорта науковців, які нівелюють необхідність розмежування понять «інститут» та «інституція». Зокрема, такої думки дотримується Т. Лозинська [45], яка стверджує, що з метою уникнення методологічної плутанини доцільно відмовитися від вживання терміну «інституція» в науковому обігу взагалі, а під інститутом розуміти «складну суспільну форму людської взаємодії, що ґрунтується на сукупності формальних і неформальних обмежень, механізмах дотримання встановлених норм і правил та відповідній структурно-організаційній основі» [45]. Це визначення поєднує сутнісні ознаки інституції (суспільна форма людської взаємодії) та інституту (структурно-організаційна основа). Однак таке узагальнення не можна вважати науково виправданим, оскільки неправомірно зводити до єдиного змісту організувальну ідею та структуру, яка забезпечує її відтворення.

До того ж, науковець обґрунтовує доцільність уживання єдиної категорії «інститут» тим, що такі поняття як власність, конкуренція, управління, підприємництво «...не можна вважати інституціями (правилами, нормами, звичаями – формальними, не формальними чи разом узятими). Натомість словосполучення «інститут власності», «інститут підприємництва» активно використовуються в економічній літературі» [45]. Так, справді, такі поняття є широковживаними, адже вони якраз і позначають відтворення конкретної інституції (напр., «інститут підприємництва» – інститут, який забезпечує відтворення інституції підприємництва). До того ж, автор ототожнила інституції із правилами та нормами. Однак останні, як зазначалося вище, лише опосередковують реалізацію певної соціальної функції, якою в інституціоналізмі вважається інституція.

Але, якщо тут автор, принаймні, визнає існування інституцій як таких, то є науковці, які до складу інституціонального середовища завідомо відносять лише інститути. Скажімо, О. Стрижак під інституціональним середовищем розуміє: «сукупність формальних та неформальних соціальних, економічних, політичних та технологічних інститутів, які в сукупності забезпечують функціонування соціально-економічної системи» [22]. До інститутів науковець відносить інститути-правила, інститути-механізми та інститути-організації, які в себе включають і ідеологічні, і структурні форми. Однак, навіть з огляду на

утворення слів «інституційне» (чи «інституціональне»), очевидно, що походять вони від лат. «institution→institutional» (тобто «інституція»). В іншому випадку ми б досліджували «інститутське» середовище, ядром та першоосновою якого був би інститут.

Часто під «інституціями» хибно розуміють «організації», які певною мірою об'єднують людей. Такого підходу дотримується С. Вовканич [46], який під інституціями розуміє державні та фінансові установи, заклади та їх частини. На противагу позиції Т. Лозинської та О. Стрижака, науковець розмежовує поняття «інститут» та «інституція», однак опирається при цьому на ознаку формальності. Інституції автор трактує як формальні установи з певним управлінським апаратом, що організують і контролюють економічні процеси в країні, до яких відносить різні типи організацій: політичні (партії, виконкоми), економічні (підприємства, фірми), освітні (університети, школи) та суспільні (церкви, клуби, громадські організації, профспілки); а під інститутами вбачає «сукупність установок, правил гри, трансакцій, прийнятих обмежень» [46].

Проте, такий підхід кардинально порушує основи інституціоналізму з кількох причин: по-перше, інституціоналізм розглядає інституції як соціально-психологічні феномени, які стосуються, у першу чергу, суспільства, а не офіційної влади, що покликана лише виражати суспільну волю; по-друге, не можна заперечувати існування позаправових, не формальних інституцій, які нині здійснюють реальний істотний вплив на політичне та економічне життя суспільства, зумовлених такими явищами як громадська думка, лобіювання інтересів, акції непокори тощо; по-третє, згідно з інституціональним підходом, інституція має позначати джерело інституціювання, а не те, що було інституційовано, тобто на її основі формуються ті механізми, завдяки яким ціннісні орієнтири трансформуються в практичну діяльність соціуму. Тобто саме інституція є першоосновою, а інститут – похідним утворенням, а не навпаки.

Зазначені положення підтверджує і семіотичний підхід до тлумачення інституцій та інститутів. Семіотика визнає інститути продуктом суспільної комунікації за допомогою певної системи знаків, сформованої на основі традицій і морально-етичних цінностей конкретного народу. Правове закріплення норм є зовнішнім проявом інститутів, а внутрішньою їх основою є віддзеркалення стану волі та почуттів тієї чи іншої людської спільноти у певний момент історії, тобто інституції [38]. Так, один із представників семіотичного підходу К. Касторіадіс [47, с. 149] поділяє інститут на дві складові частини: символічну, що базується на правових зв'язках, та уявну, яка зумовлена спільною історією. Останню ж (інституцію) складно ототожнити з організацією, через які «організуюча ідея» опосередковано відтворюється у функціонуванні структурних інститутів.

Таким чином, у зв'язку із численною плутаниною в трактуванні базових категорій інституціональної теорії та з метою подолання наявної в сучасній науці тенденції «штучного подвоєння інститутів», виникає необхідність чіткого

розмежування понять «інститут», «інституція», «організація», «орган».

Орієнтуючись на метафору лауреата Нобелівської премії D. Nord [27, с. 18–19] щодо розрізнення інституційних утворень, можна стверджувати, що: *інституція* – це «спосіб гри», запроваджений у певній соціальній спільноті, який зумовлений правилами, звичками, традиціями, нормами поведінки, цінностями, законами тощо; *інститут* – це «поле гри», на якому відбувається реалізація прав та інтересів її учасників; *організація* – це гравці, агенти, які взаємодіють за наявними правилами через відповідні *органи*.

Підкреслюючи нематеріальний зміст інституції та наголошуючи на неправомірності ототожнення її із інститутами та організаціями, які за своєю сутністю є «твердими» структурами, зауважимо, що етимологічне значення слова «інституція» (від лат. *institution*) – це влаштування, спосіб дії, повчання, вчення, вказівка [48, с. 410]. Тобто інституція є своєрідною формою соціальної поведінки, функцією людської життєдіяльності, що формується еволюційно в процесі стихійного історичного розвитку, закріплюється за окремими соціальними спільнотами та набуває ознак всезагальності, забезпечуючи введення виконавців у певний статус відповідно до вимог і потреб суспільства. Зумовлюючи приналежність індивіда до певної групи суб'єктів, інституція формує у свідомості певний тип мислення, згідно з яким проявляється поведінка споживачів і виробників, кредиторів і боржників, підприємців і державних службовців, християн та атеїстів, викладачів і студентів, а також визначає розподіл за соціальними групами, спільністю інтересів, професіями, посадами тощо.

Перш ніж перейти до визначення інституту, доцільно звернутися до поняття «організації», яка його опосередковує. Організації з погляду інституціональної теорії – це функціонуючі комплекси комплементарних інституцій, здійснюваних їх агентами в інтегрованій системі норм і правил [36]. Кожна організація, будучи ланкою сполучення між індивідуальними чи колективними суб'єктами суспільних відносин, уособлює, впроваджує та забезпечує функціонування певної інституції або їх комплексу, поєднуючи та координуючи їх для досягнення спільної мети. Таким чином, організації виконують важливу роль в інституціональному середовищі, оскільки, набуваючи структурної форми, є невід'ємними складниками інститутів. З економічного погляду доцільність організацій зумовлюється здатністю до відтворення ефективних інституцій, що забезпечують можливість отримання конкурентних переваг, комбінуючи окремі види діяльності в контексті виконання притаманної цій організації системи ролей.

Етимологічне значення терміну «інститут» (від лат. «*institutum*») – установа. Тобто не доречно ідентифікувати інститут лише як правила, норми, звички й т. д. Термін використовується для позначення визначеного класу організацій. Але при цьому інститут не завжди ототожнюється лише з якоюсь конкретною господарюючою організацією. Як правило, інститут виступає моделлю цілої сукупності організацій, імпульсом до створення й основою якого

є інституція, що визначає структурно-функціональні межі реалізації стійких господарських зв'язків і взаємовідносин між сторонами та суб'єктами соціально-економічного простору. Як справедливо зазначає О. Сисоєв [49], становлення інститутів і набуття ними організаційної форми зумовлено еволюційною взаємодією функціональних і структурних форм у суспільстві, які відображають інституції та організації відповідно.

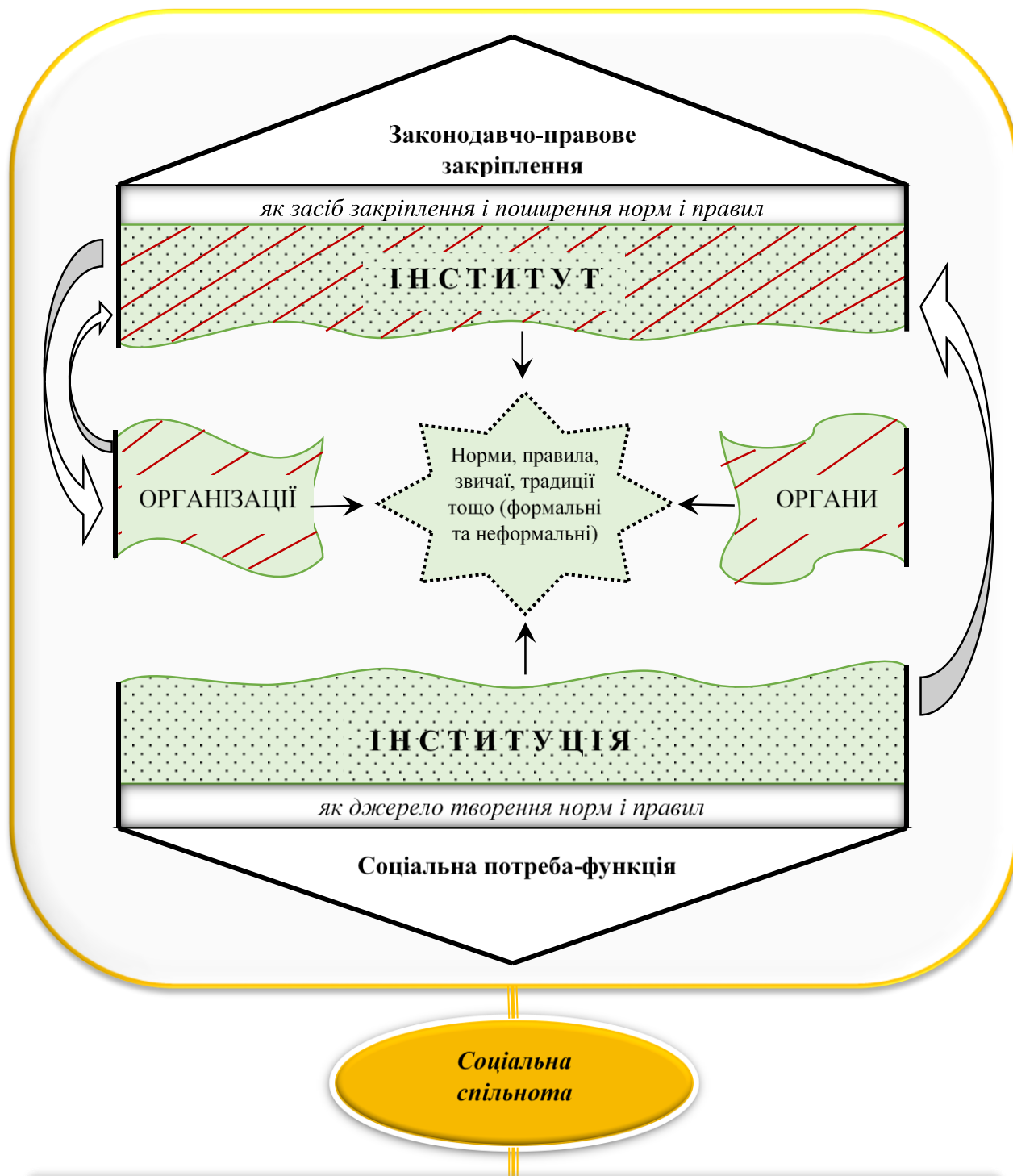
До окремих елементів інституціональної структури варто віднести органи, які є спеціалізованими підрозділами організацій. Якщо системи інституцій відображають функціональний аспект економічних організацій, то комплекси взаємодіючих органів – структурний. Утворення органів зумовлено процесами внутрішнього поділу інститутів і приналежних їм організацій за окремими інституціями чи їх однорідними групами. Як правило, органи, як відносно відокремлені частини організацій, забезпечують виконання тих чи інших системних функцій. Специфікація органів залежить не стільки від виду організації, скільки від типу та масштабів діяльності. Так, наприклад, якщо розглянути підприємство, як типову організацію, то, очевидно, що кількість органів та сфера їх повноважень зумовлюється більше тим, велике, середнє чи мале це підприємство, горизонтально чи вертикально інтегроване, аніж, скажімо, товариство з обмеженою, додатковою чи повною відповідальністю.

І, насамкінець, норми, правила, стандарти, регламенти, порядки, які, будучи важливим атрибутом інституціонального середовища, нерідко стають «заручниками» методологічної плутанини через визнання їх науковцями внутрішнім змістом інституцій або інститутів. За визначенням О. Іншакова [36], норма – це характеристика звичаїв, традицій та атрибут правил. Вона є продуктом інституції, а не самою інституцією, результатом цілеспрямованого або стихійного процесу нормотворення. Тобто *інституції є джерелом створення норм і правил, а інститути – засобом їх закріплення та поширення*. Норми, правила, закони та інші офіційні «регулятори» принципів поведінки суб'єктів у соціумі, є лише інструментами виявлення та виміру інституцій і інститутів, оцінки їх стану й еволюції на шляху розвитку суспільства та зміни його потреб. У межах держави вищою формою нормотворення, що є визначальною для усіх інших норм й уособлює більшість інституцій, притаманних суспільству, та координує діяльність інститутів, є конституція, яка забезпечує соціальне закріплення загальних функцій усього населення на основі принципів консенсусу та компромісу.

Таким чином, взаємозв'язок між базовими категоріями інституціональної теорії можна відобразити за схемою (рис. 2).

Для того, щоб краще зрозуміти зміст інститутів, інституцій, організацій, органів, співвідношення між ними в контексті загального та часткового, проведемо порівняння із звичайним «будинком». Оскільки, зазвичай, складні речі краще зрозуміти на простих прикладах.

Інституція – це фундамент, на якому тримається весь будинок, тобто *інститут*. Фундамент будинку можна умовно поділити на дві зони: наземну

Кожна соціальна спільнота має свої базові **соціальні потреби-функції**, які породжуються людською діяльністю, поширюються та вкорінюються в суспільстві. Такі потреби-функції уособлюються в інституціях. Інституція, будучи вихідною категорією, зумовлює виникнення організацій та органів, які її відтворюють, призводячи в подальшому до створення відповідного інституту. Інститут, в свою чергу, закріплює необхідні для успішної реалізації інституції нормативно-правові акти, положення, статуси, що регулюють діяльність відповідних організацій.

Рис. 2. Взаємозв'язок між інституціями та інститутами

Джерело: розроблено авторами.

(видиму) та підземну (приховану). В основі *підземного фундаменту* лежить та *потреба суспільства*, яку уособлює конкретна інституція чи їх ряд. Відповідно, *наземна частина фундаменту* становить ту саму *інституцію*. У будинку є певна кількість *приміщень, відділів, кабінетів, поверхів*, які ототожнюємо із *організаціями та органами*, що входять до складу відповідного інституту. Між приміщеннями та поверхами є своя *система сполучення, внутрішніх комунікацій, ходів* тощо, які важко або неможливо оминати жителям чи відвідувачам будинку, що забезпечують єдиний для всіх порядок, напрям руху, і до яких ми, власне, і відносимо *правила, норми, традиції, звички та ін.* Увесь цей внутрішній вміст будинку тримається на *каркасі*, тобто певній конструкції зі своїм зовнішнім фасадом, який відділяє внутрішнє середовище будинку від зовнішнього. Такий каркас якраз становить основу *інституту*. Далі, кожен будинок має *дах*, під яким ми розуміємо *правовий статус і законодавче закріплення* інституту.

Варто також відмітити, що в кожному будинку є шляхи сполучення із зовнішнім світом (двері, вікна), що свідчить про не відособлене та незалежне функціонування, а про залежність, структурованість і взаємовплив з іншими інститутами-будинками в державній системі. Відповідно, зміни в одному інституті через певні зв'язки та суб'єкти можуть впливати на зміни в іншому інституті.

Стійкість кожного будинку-інституту залежить від внутрішніх резервів, злагодженості в роботі всіх структурних компонентів та «міцності замків» на дверях, що належать до системи внутрішніх комунікацій.

Тепер проаналізуємо, чи може існувати інститут без якогось структурного компонента:

– чи може вистояти будинок без фундаменту? Тобто, чи може існувати інститут без інституції? Відповідь очевидна – ні, не може, оскільки конструкція дуже швидко завалиться без стійкої, цілісної, єдиної для всіх структурних компонентів основи;

– чи може існувати будинок без даху (тобто в нашому випадку правового закріплення)? Деякий час може, проте під впливом різних зовнішніх чинників, природних умов каркас почне швидко руйнуватися, що потребуватиме постійної відбудови;

– чи може існувати будинок без якогось конкретного кабінету (організації, органу). Мабуть, може, але варто розуміти, що тут усе залежить від важливості того чи іншого органу. Це породжує ще одну проблему: кількість організацій та органів, їх співіснування, розподіл функціональних обов'язків у межах конкретного інституту потребує виваженого підходу до їх розбудови, що має ґрунтуватися на оптимізаційних засадах;

– чи може існувати будинок без системи внутрішніх комунікацій (правил, норм, звичаїв, традицій, законів)? Так, але тоді він буде «мертвий» і не виконуватиме ніякої функції. Він буде непридатним для життя, оскільки внутрішні комунікації є так званим «ядром», чи краще сказати, «кровоносною

системою» будинку.

Відповідно, можемо зробити висновок, що інститут є інститутом лише тоді, коли в ньому не лише наявні всі наведені вище складові компоненти (інституції, організації та органи, правила, звички, традиції, цінності), але й кожна складова частина займає «свою» правильну нішу в системі й виконує «свою» функцію. Тому ніякої «синонімії понять», «підміни понять», «штучного подвоєння понять» тут бути не може. Це буде свідчити лише про «збій у системі» і матиме відповідні наслідки.

Розглянемо на прикладах зміст таких важливих суспільних інститутів, як держава, армія, підприємство, сім'я та ін. (рис. 3). Зауважимо, що на рис. 3 відображено далеко не всі суспільні інститути, які є в сучасному середовищі. Інститут держави, скажімо, містить у своєму складі більш часткові інститути, як й інститут, що базується на інституції підприємництва. Останній може включати в себе інститути різних видів діяльності (наприклад, інститут аграрного підприємництва, який буде охарактеризовано нижче).

Крім того, кожен інститут базується на комплексі комплементарних інституцій. На рис. 3 відображено лише домінуючі інституції для кожного інституту. Так, наприклад, сім'я як інститут базується не лише на інституції шлюбу, яка є формальною (узаконеною), але й на інституції довіри. Іноді є і певні винятки: той же інститут сім'ї формують також ті сім'ї, які проживають у «цивільному шлюбі», мають деякі права та обов'язки щодо виховання дітей, сумісної власності й т. д. Такий формат сімейних відносин також законодавчо передбачений, однак сфера взаємної відповідальності, соціальні гарантії та зобов'язання перед державою істотно відрізняються від узаконеного шлюбу. Досить часто нині таким «форматом сім'ї» зловживають і маніпулюють для отримання, наприклад, додаткових соціальних гарантій і виплат з боку держави, як самотній батько чи мати, проживаючи при цьому під одним дахом. Відповідно, чим нижчий рівень «правового закріплення» інституту, тим до більшої кількості дискусійних питань і ризиків він може призводити.

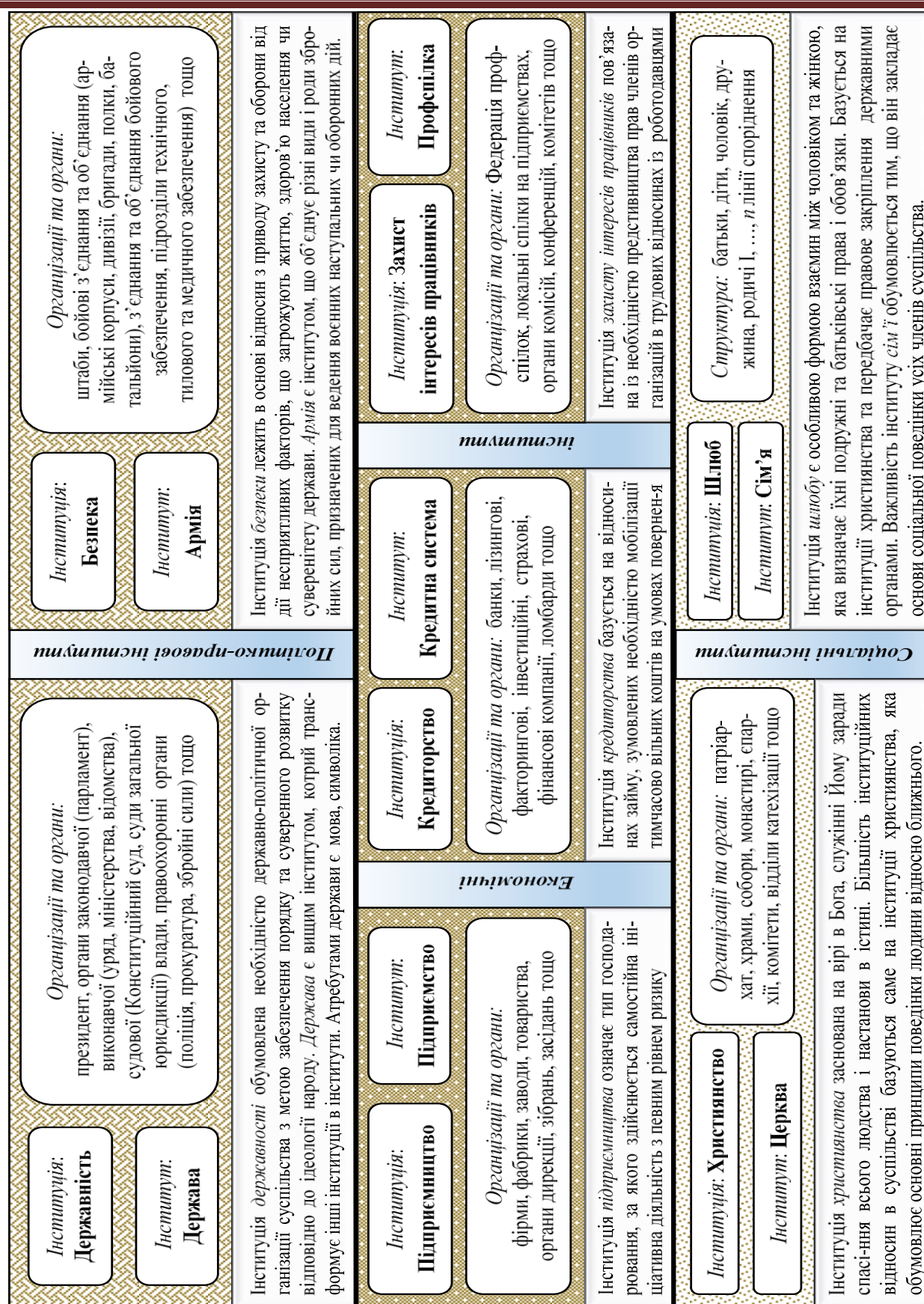
Отже, характерними ознаками інституцій та інститутів можна виділити:

I. Інституції:

– *функціональність* – означає, що інституції забезпечують виконання соціально, економічно або політично значущих функцій окремої спільноти чи суспільства загалом;

– *всезагальність* – передбачає обов'язковість дотримання принципів, правил, звичаїв, норм усіма учасниками спільноти. Порушення будь-ким із членів загальних прийнятих правил поведінки є проявами опортунізму, що неминуче тягне за собою матеріальні чи моральні втрати та погіршення добробуту інших членів;

– *суспільна необхідність* – інституції є традиційними утвореннями, що виникають еволюційно на підставі спільної ідеології та інтересів соціальних спільнот, результатом відтворення яких через відповідні організації та інститути, є задоволення потреб суспільства у визначений момент часу;

Рис. 3. Зміст суспільних інститутів

Джерело: [50].

– *моральний авторитет (спонукальна сила) інституції* – зумовлюється силою підсвідомого впливу на поведінку індивіда загальновизнаного усталеного традиційного порядку та правил, що підкріплюється усвідомленням відповідальності за їх недотримання з боку правових структур відповідних інститутів;

– *психологічність* – означає те, що будь-яка інституція має психологічне походження, оскільки виникає на підставі ідеології групи учасників соціуму, та може набувати різного «забарвлення», виходячи із ментальних і культурних особливостей конкретного народу;

– *екстернальність* – пояснює мінливість інституцій, їх «м'якість» упродовж суспільного розвитку відповідно до зміни сили чи напрямку дії зовнішніх незалежних чинників та обставин;

– *організуючий вплив на соціальне життя* – передбачає організування частини соціального простору, визначення статусів, ролей, обов'язків агентів у межах визначеного «способу гри» на відповідному «полі гри».

II. Інституту:

– *історичність* – інститути виникають як наслідок історичного розвитку певної суспільної сфери;

– *структурність*, тобто наявність складових елементів у межах цілого, які функціонують на єдиній основі для досягнення спільної мети;

– *структурованість* – означає, що кожен інститут функціонує у взаємодії та взаємозалежності з іншими інститутами соціальної системи;

– *об'єктивність* – полягає в здатності інституту існувати поза людською свідомістю у відповідь на необхідність задоволення фундаментальних соціальних потреб;

– *примусовість* – інститути наділені владою, здатною змінювати поведінку індивідів у соціумі незалежно від їх волі та бажань (наприклад, обов'язок сплачувати податки, чи проходити військову службу);

– *ієрархічність* – передбачає наявність у складі інституту вертикальних зв'язків чіткого підпорядкування між організаціями та органами, які входять до його структури;

– *організаційність* – означає здатність забезпечити відтворення комплексу однорідних інституцій, як цілісної системи реалізації певної соціально значущої діяльності;

– *правова закріпленість або легітимність*. Як зазначалося вище, інститути надають правового забезпечення тим правилам і порядкам, які породжуються конкретними інституціями.

Відповідно до охарактеризованих вище ознак, пропонуємо під **інституцією** розуміти функціонально-організуючу, соціально значущу ідею, яка зумовлює тип взаємовідносин, поведінки учасників певної соціальної спільноти через усталення принципів, правил, норм, статусів і ролей на основі спільної ідеології, що забезпечує задоволення базових інтересів і потреб суспільства в межах правової, політичної, економічної та інших систем.

А **інститут** вважаємо доцільним визначати як стійке структурне утворення, яке забезпечує реалізацію однієї або комплексу однорідних інституцій через правове закріплення раціональних моделей поведінки та дій визначеної групи членів соціуму, пов'язаних спільністю інтересів, у формі законів, нормативних актів, інструкцій, регламентів, що сприяє підвищенню рівня організованості суспільства та зміцненню соціального порядку.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, зазначимо, що інституціональна структура суспільства загалом і національного господарства в тому числі є досить складною, урізноманітненою та динамічною, що породжує додаткові труднощі при її аналізі. При цьому важливе значення має не лише матеріальний складник, але й «рівень інституційності» учасників такої структури, який відображає їх авторитет у своєму сегменті ринку, що опосередковано впливає на поведінку інших учасників і кінцевий результат тих чи інших взаємодій. Зокрема, до прикладу можна навести інституційних інвесторів, які, будучи провідними гравцями на інвестиційному ринку за рахунок сформованого рівня довіри до них у суспільстві та на біржі, як зазначають Ch. Ong та ін. [51], виконують роль сигналізатора якості та іміджу фірм, із якими вони співпрацюють, та підвищують IPO компаній. Ch.-Y. Wang та ін. у своїй праці [52] доводять вплив інституційних інвесторів не лише на економічні показники, але й на якість навколишнього середовища за рахунок їх участі в корпоративному управлінні. При цьому Y. Ibrahim та ін. [53] під час дослідження діяльності мікрофінансових установ, ключовими в їх поведінці визначають саме інституційні характеристики, які можуть послаблювати головну мету діяльності підприємства (максимізацію прибутку), стверджуючи, що «неетичний голод збільшення прибутку» рано чи пізно може призвести до втрати довіри та краху компанії. Такої ж думки притримуються A. Wardhono та ін. [54], які, досліджуючи інституціональне управління тютюновим господарством в Індонезії, дійшли висновку, що недосконалість інституціональної структури впливає на подовження ланцюга постачання та підвищення ціни готових виробів для кінцевих споживачів, що викликає недовіру до бізнесу через його асоціальну спрямованість.

Тобто бачимо, що операції на фондових, інвестиційних, фінансових та інших ринках визначаються, з-поміж іншого тим, який «рівень інституційності» мають його учасники, тобто їх авторитет, довіра, порядність, соціальна відповідальність та обсяг інформації, яким вони володіють.

Розглянемо детальніше інституцію підприємництва, яка може бути основою не одного, а кількох інститутів.

Чи можна вважати підприємство окремим інститутом? Очевидно, що так, з погляду ключових особливостей інституту, а саме: підприємство є складним структурним утворенням; виникло внаслідок історичного еволюційного розвитку господарських відносин; місією його є задоволення певних людських потреб; наділене відповідною «владою» та застосовує принцип «примусу» стосовно своїх працівників, обмежуючи та визначаючи їх поведінку через

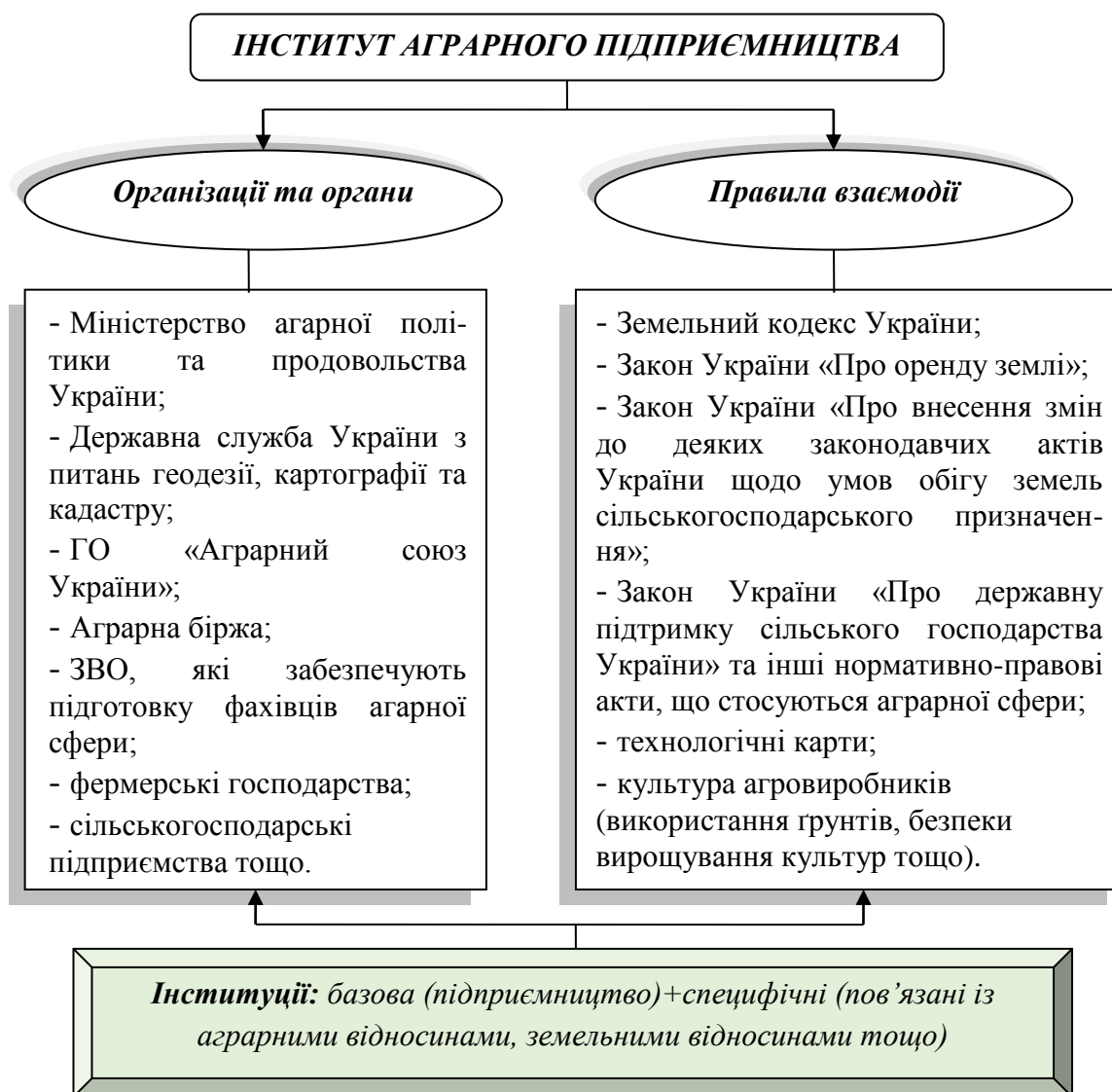
відповідні внутрішні накази, розпорядження, положення; має ієрархічну структуру; забезпечує відтворення інституції підприємництва; обов'язково проходить процедуру реєстрації юридичної особи, тобто є легітимним з правового погляду.

Разом із тим, якщо говорити про інститут, що забезпечує відтворення інституції підприємництва в межах, скажімо, держави, то в цьому випадку конкретні підприємства вже будуть у статусі «організацій», тобто окремих учасників більш загальної інституціональної структури («гравців» за Д. Нормом [27, с. 18–19]). Тобто на тій же базовій інституції (підприємництва) виникає інший інститут, який формує обмеження, захист і визначає поведінку самих підприємств через відповідні законодавчі, виконавчі та судові органи. Але до інституції підприємництва тут долучаються ще й інституції, пов'язані із державницькими відносинами.

Крім того, в межах «державного інституту підприємництва» можна виділити більш часткові інститути за конкретними сферами та видами діяльності. Наприклад, «інститут аграрного підприємництва», узагальнену структуру якого наведено на рис. 4.

Як видно з рис. 4, інститут аграрного підприємництва в Україні має чітке законодавче регулювання. Разом із тим, введений у дію з 1 липня 2021 р. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення» [55] істотно вплине на інституційні механізми взаємовідносин між суб'єктами аграрної сфери. Так, якщо до цього часу земельні відносини в сільськогосподарському виробництві домінували у формі орендних, тобто мали ознаки «тимчасовості», то з відкриттям ринку землі перед вітчизняними малими та середніми аграрними підприємствами постають певні ризики. Можливість переходу права власності на земельні ділянки із призначенням «для ведення товарного сільськогосподарського виробництва», які становлять «левоу частку» земель, що обробляються сільськогосподарськими підприємствами, створює загрозу придбання земельних ділянок великими холдинговими компаніями (така можливість передбачена з 1 січня 2024 р. (п. 5.г Закону)) за рахунок їх більших фінансових можливостей, а відтак є ризик, що після закінчення терміну дії договору оренди малі господарства будуть позбавлені свого основного виробничого ресурсу.

Навряд чи таку тенденцію можна вважати однозначно позитивною для економіки. З одного боку, власники зможуть вільно розпоряджатися землею, а з іншого, продаж земельної ділянки – це втрата свого стратегічного ресурсу власником і «придушення» малого аграрного підприємництва як класу та основи українського села, що забезпечує його жителів робочими місцями та несе соціальну відповідальність, забезпечуючи підтримку та благоустрій територій.

Рис. 4. Структура інституту аграрного підприємництва

Джерело: розроблено авторами.

Висновки. Таким чином, в ході проведеного дослідження здійснено критеріально-етимологічне розмежування базових категорій інституціональної теорії за їх ключовими ознаками. Підводячи підсумок, зазначимо, що інституції породжуються людською діяльністю, спрямованою на задоволення соціальних потреб-функцій, та є нематеріальною основою створення інституту. Останній, набувши структурної форми та законодавчого закріплення, обмежує та визначає поведінку індивідів у певній соціальній спільноті. Інституціональне середовище є складною «павутиною» на національній і міжнародній арені. Наявність господарських інститутів вимагає застосування потужних «пристосувальних механізмів» від суб'єктів народногосподарської системи, які визначаються силою та напрямом взаємовпливу між учасниками.

Дослідження інституціональної структури національного господарства є надважливим завданням, оскільки склад структурних компонентів і злагодженість у їх взаємному функціонуванні на пряму визначає ефективність

економічної, політико-правової, соціальної та інших систем, а, отже, визначає добробут суспільства загалом. На тлі трансформаційних процесів, що відбуваються в економіці України, зокрема в її аграрному секторі, визначаються перспективи подальших наукових досліджень, спрямованих на удосконалення структури інституціонального середовища в різних сферах.

Список використаних джерел

1. Aracil E., Gómez-Bengochea G., Moreno-de-Tejada O. Institutional quality and the financial inclusion-poverty alleviation link: empirical evidence across countries. *Borsa Istanbul Review*. 2021. Vol. 22. Is. 1. Pp. 179–188. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2021.03.006>.
2. Draskovic M., Bauk S., Delibasic M. Testing the level and factors of institutional rationality in Montenegro, Serbia and Bosnia and Herzegovina. *Economics and Sociology*. 2016. Vol. 9. No. 2. Pp. 27–45. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2016/9-2/2>.
3. Kaasa A. Social capital, institutional quality and productivity: evidence from European regions. *Economics and Sociology*. 2016. Vol. 9. No. 4. Pp. 11–26. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2016/9-4/1>.
4. Balcerzak A. P., Pietrzak M. B. Quality of institutions for knowledge-based economy within new institutional economics framework. Multiple criteria decision analysis for European countries in the years 2000–2013. *Economics and Sociology*. 2016. Vol. 9. No. 4. Pp. 66–81. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2016/9-4/4>.
5. Danaj A., Lazányi K., Bilan Y. Perceptions and implications of immigration in France – economic, social, political and cultural perspectives. *Economics and Sociology*. 2018. No. 11. No. 3. Pp. 226–247. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2018/11-3/14>.
6. Shkodra J., Ymeri P., Ibishi L. Role of microfinance institutions for developing women entrepreneurship – the case study of Kosovo. *Economics and Sociology*. 2020. No. 14. No. 1. Pp. 120–129. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2021/14-1/8>.
7. Draskovic M., Jovovic R., Draskovic V., Jovovic N. Levels and factors of transitional crisis in Bosnia and Herzegovina, Montenegro, and Serbia. *Economics and Sociology*. 2017. Vol. 1. No. 2. Pp. 21–32. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2017/10-2/2>.
8. Jankowska B., Di Maria E., Cygler J. Do clusters matter for foreign subsidiaries in the Era of industry 4.0? The case of the aviation valley in Poland. *European Research on Management and Business Economics*. 2021. Vol. 27. Is. 2. 100150. <https://doi.org/10.1016/j.iemeen.2021.100150>.
9. Capellán R., Ollero J., García Pozo A. The influence of the real estate investment trust in the real estate sector on the Costa del Sol. *European Research on Management and Business Economics*. 2021. Vol. 27. Is. 1. 100133. <https://doi.org/10.1016/j.iemeen.2020.10.003>.
10. Ahmed F., Kousar S., Pervaiz A., Shabbir A. Do institutional quality and financial development affect sustainable economic growth? Evidence from South

Asian countries. *Borsa Istanbul Review*. 2021. Vol. 22. Is. 1. Pp. 189–196. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2021.03.005>.

11. Muye M. I., Muye I. Yu. Testing for causality among globalization, institution and financial development: further evidence from three economic blocs. *Borsa Istanbul Review*. 2017. Vol. 17. Is. 2. Pp. 117–132. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2016.10.001>.

12. Nguyen C. P., Schinckus C., Dinh Su T., Chong F. Institutions, inward foreign direct investment, trade openness and credit level in emerging market economies. *Review of Development Finance*. 2018. Vol. 8. Is. 2. Pp. 75–88. <https://doi.org/10.1016/j.rdf.2018.11.005>.

13. Maruta A. A. Trade aid, institutional quality, and trade. *Journal of Economics and Business*. 2019. Vol. 103. Pp. 25–37. <https://doi.org/10.1016/j.jeconbus.2018.12.001>.

14. Chikalipah S. Credit risk in microfinance industry: evidence from Sub-Saharan Africa. *Review of Development Finance*. 2018. Vol. 8. Is. 1. Pp. 38–48. <https://doi.org/10.1016/j.rdf.2018.05.004>.

15. Gietzen T. The exposure of microfinance institutions to financial risk. *Review of Development Finance*. 2017. Vol. 7. Is. 2. Pp. 120–133. <https://doi.org/10.1016/j.rdf.2017.04.001>.

16. Donou-Adonsou F., Sylwester K. Financial development and poverty reduction in developing countries: new evidence from banks and microfinance institutions. *Review of Development Finance*. 2016. Vol. 6. Is. 1. Pp. 82–90. <https://doi.org/10.1016/j.rdf.2016.06.002>.

17. Галянт С. Інституціональне середовище функціонування газорозподільних підприємств західного регіону. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2020. Т. 2. № 22. С. 152–160. <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-02-152-160>.

18. Запужляк І. Б. Інституційні засади забезпечення розвитку вітчизняних газотранспортних підприємств. *Economic Annals-XXI*. 2016. Вип. 158. № 3–4(2). С. 39–42. <https://doi.org/10.21003/ea.V158-09>.

19. Мартинова Н. Б. Інституційне забезпечення реалізації конкурентної соціально-економічної політики у відповідності до вимог ЄС. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2016. № 5. Т. 2. С. 220–225. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/pdfbase/2016/VKNU-ES-2016-N5-Volume2_240.pdf.

20. Обушна Н. І. Особливості категоріального апарату інституціональної теорії у площині державного управління. *Менеджер. Вісник Донецького державного університету управління*. 2016. № 1. С. 40–48. URL: <https://ojs.dsum.edu.ua/index.php/manager/article/view/289>.

21. Прокопенко Н., Виклюк М., Скорик М. Механізм державного регулювання аграрного сектора економіки: інституційний аспект. *Ефективність державного управління*. 2016. Вип. 3(48). Ч. 2. С. 263–270. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_3_32.

22. Стрижак О. О. Теоретичні основи дослідження інституціонального середовища людського розвитку. *Вісник КрНУ імені Михайла Остроградського*. 2016. Вип. 4(99). С. 115–123. URL: http://www.kdu.edu.ua/PUBL/statti/2016_4_115-4-2016.pdf.
23. Тимофіїв Т. Інституційне забезпечення функціонування молокопродуктового підкомплексу. *Agriculturaland Resource Economics*. 2016. Vol. 2. No. 1. Pp. 142–151. URL: <https://are-journal.com/are/article/view/27>.
24. Shvedovsky V., Standrik A., Bilan Y. Economic and social institutions: modelling the evolution paths for the archaic society. *Economics and Sociology*. 2016. Vol. 9. No. 2. Pp. 137–147. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2016/9-2/9>.
25. Бест М. Новая конкуренция. Институты промышленного развития. Москва: ТЕИС, 2002. 835 с. URL: <https://altairbook.com/books/1276613-novaya-konkurenciya-instituty-promyshlennogo-razvitiya.html>.
26. Эггертссон Т. Экономическое поведение и институты: монография. Москва: Дело, 2001. 407 с. URL: <http://www.library.fa.ru/files/Eggertsson.pdf>.
27. Норт Д. Институты, институциональные изменения и функционирование экономики / пер. с англ. А. Н. Нестеренко. Москва: Фонд экономической книги «Начала». 1997. 180 с.
28. Ходжсон Дж. Экономическая теория и институты: манифест современной институциональной экономической теории. Москва: Дело, 2003. 464 с.
29. Фуруботн Э. Г., Рихтер Р. Институты и экономическая теория: достижения новой институциональной экономической теории / пер. с англ. под ред. В. С. Каткало, Н. П. Дроздовой. Санкт-Петербург: Изд. дом СПбГУ, 2005. 702 с.
30. Фролов Д. Эволюционная перспектива институциональной экономики России. Волгоград: Изд-во ВолГУ, 2008. 462 с.
31. Veblen T. The theory of the leisure class: an economic study of institutions. New York: The Macmillan Company, 1899. 412 p. URL: https://brocku.ca/MeadProject/Veblen/Veblen_1899/Veblen_1899_toc.html.
32. Веблен Т. Теория праздного класса / пер. с англ. С. Т. Сорокина. Москва: Прогресс, 1984. 194 с.
33. Зотов В. В., Пресняков В. Ф., Розенталь В. О. Институциональные проблемы реализации системных функций экономики. *Экономическая наука современной России*. 2001. № 3. С. 35–41.
34. Маркс К. Капитал. Критика политической экономии. Т. 1. Кн. 1. Процесс производства капитала. Москва: Госполитиздат, 1951. 794 с.
35. Кирдина С. Г., Малков С. Ю. Моделирование самоорганизации экономики отраслей с повышающимися и понижающимися предельными издержками. *Эволюционная теория, теория самопроизводства и экономическое развитие*: матер. 7-го междунар. симпозиума по эволюционной экономике, 14–15 сентября 2007 г.; отв. ред. В. И. Маевский, С. Г. Кирдина. Москва: Институт экономики РАН, 2008. С. 167–168.

36. Иншаков О. В. Институтация и институт: проблемы категориальной дифференциации и интеграции. *ЭНЕРП*. 2010. № 3(50). С. 26–38.
37. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ, Ірпінь: ВТФ «Перун», 2005. 1728 с. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua/ulib/item/UKR0000989>.
38. Кармазіна М., Шурбована О. «Інститут» та «інституція»: проблема розрізнення понять. *Політичний менеджмент*. 2006. № 4. С. 10–19. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9611/02-Karmazina.pdf?sequence=1>.
39. Майбурд М. Е. Введение в историю экономической мысли. От пророков до профессоров. Москва: Совместное издание «Дело» и «Вита-Пресс». 1996. 544 с.
40. Buriak A., Vozňáková I., Sułkowska J., Kryvykh Y. Social trust and institutional (bank) trust: empirical evidence of interaction. *Economics and Sociology*. 2019. № 12(4). Pp. 116–129. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2019/12-4/7>.
41. Çera G., Belas J., Rozsa Z., Cepel M. Linking firm characteristics to perceived important social factors for entrepreneurial activity. *Economics and Sociology*. 2019. № 12(4). Pp. 101–115. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2019/12-4/6>.
42. Petrakis P. E., Valsamis D. G., Kafka K. I. From optimal to stagnant growth: the role of institutions and culture. *Journal of Innovation & Knowledge*. 2017. Vol. 2. Is. 3. Pp. 97–105. <https://doi.org/10.1016/j.jik.2016.01.011>.
43. Lubacha-Sember J., Godlewska M. The role of local formal and informal institutions in microfirms' development: evidence from Poland. *Economics and Sociology*. 2017. № 11. No. 3. Pp. 43–58. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2018/11-3/3>.
44. Martínez J. B., Fernández M. L., Fernández P. M. Corporate social responsibility: evolution through institutional and stakeholder perspectives. *European Journal of Management and Business Economics*. 2016. Vol. 25. Is. 1. Pp. 8–14. <https://doi.org/10.1016/j.redee.2015.11.002>.
45. Лозинська Т. До проблеми вживання термінів «інститут» і «інституція» в контексті інституціонального аналізу. *Бізнес Інформ*. 2014. № 7. С. 8–13. URL: https://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2014&abstract=2014_07_0.
46. Вовканич С. Й. Префекти в системі децентралізації влади: новий інститут, модерна інституція (організація) чи розвиток в Україні неоінституціоналізму? *Регіональна економіка*. 2016. № 2(80). С. 18–33. URL: https://re.gov.ua/doi/re2016.02.018_u.php.
47. Касториадис К. Воображаемое установление общества. Москва: Гнозис; Киев: Логос. 2003. 480 с. URL: <http://library.khpg.org/files/docs/1385716028.pdf>.
48. Дворецкий И. Х. Латинско-русский словарь. Москва: Русский язык,

1986. 843 с.

49. Сисоєв О. В. Поняття «інститут» та «інституція»: економічний контекст. *Вісник Запорізького національного університету*. 2014. № 3(23). С. 140–149. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_eco_2014_3_18.

50. Макалюк І. В., Круш П. В. Управління трансакційними витратами промислових підприємств: методологія і практика: монографія. Київ: Кондор. 2019. 300 с.

51. Ong Ch. Z., Mohd-Rashid R., Taufil-Mohd K. N. Do institutional investors drive the IPO valuation? *Borsa Istanbul Review*. 2020. Vol. 20. No. 4. Pp. 307–321. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2020.05.003>.

52. Wang Ch.-Y., Weng Y.-Ch., Wang L. Effect of air quality on corporate environmental disclosure: the moderating role of institutional investors. *Borsa Istanbul Review*. 2021. Vol. 21. No. 1. Pp. 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2021.02.005>.

53. Ibrahim Y., Ahmed I., Minai M. S. The Influence of institutional characteristics on financial performance of microfinance institutions in the OIC countries. *Economics and Sociology*. 2018. No. 11. No. 2. Pp. 19–35. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2018/11-2/2>.

54. Wardhono A., Arifandi J. A., Indrawati Y. The opportunities and challenges of institutional arrangement for Besuki Na-Oogst tobacco cultivation business: case study in Jember Regency Indonesia. *Agricultural and Resource Economics*. 2018. Vol. 4. No. 3. Pp. 44–54. URL: <https://are-journal.com/are/article/view/183>.

55. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо умов обігу земель сільськогосподарського призначення: Закон України від 31.03.2020 р. № 552-IX. *Відомості Верховної ради України*. 2020. № 20. С. 142. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>.

References

1. Aracil, E., Gómez-Bengoechea, G., & Moreno-de-Tejada, O. (2021). Institutional quality and the financial inclusion-poverty alleviation link: empirical evidence across countries. *Borsa Istanbul Review*, 22(1), 179–188. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2021.03.006>.

2. Draskovic, M., Bauk, S., & Delibasic, M. (2016). Testing the level and factors of institutional rationality in Montenegro, Serbia and Bosnia and Herzegovina. *Economics and Sociology*, 9(2), 27–45. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2016/9-2/2>.

3. Kaasa, A. (2016). Social capital, institutional quality and productivity: evidence from European regions. *Economics and Sociology*, 9(4), 11–26. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2016/9-4/1>.

4. Balcerzak, A. P., & Pietrzak, M. B. (2016). Quality of institutions for knowledge-based economy within new institutional economics framework. multiple criteria decision analysis for European countries in the years 2000–2013. *Economics and Sociology*, 9(4), 66–81. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2016/9-4/4>.

5. Danaj, A., Lazányi, K., & Bilan, Y. (2018). Perceptions and implications of immigration in France – economic, social, political and cultural perspectives. *Economics and Sociology*, 11(3), 226–247. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2018/11-3/14>.
6. Shkodra, J., Ymeri, P., & Ibishi, L. (2020). Role of microfinance institutions for developing women entrepreneurship – the case study of Kosovo. *Economics and Sociology*, 4(1), 120–129. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2021/14-1/8>.
7. Draskovic, M., Jovovic, R., Draskovic, V., & Jovovic, N. (2017). Levels and factors of transitional crisis in Bosnia and Herzegovina, Montenegro, and Serbia. *Economics and Sociology*, 1(2), 21–32. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2017/10-2/2>.
8. Jankowska, B., Di Maria, E., & Cygler, J. (2021). Do clusters matter for foreign subsidiaries in the Era of industry 4.0? The case of the aviation valley in Poland. *European Research on Management and Business Economics*, 27(2), 100150. <https://doi.org/10.1016/j.iemeen.2021.100150>.
9. Capellán, R., Ollero, J., & García Pozo, A. (2021). The influence of the real estate investment trust in the real estate sector on the Costa del Sol. *European Research on Management and Business Economics*, 27(1), 100133. <https://doi.org/10.1016/j.iemeen.2020.10.003>.
10. Ahmed, F., Kousar, S., & Pervaiz, A. (2021). Do institutional quality and financial development affect sustainable economic growth? Evidence from South Asian countries. *Borsa Istanbul Review*, 22(1), 189–196. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2021.03.005>.
11. Muye, M. I., & Muye, I. Yu. (2017). Testing for causality among globalization, institution and financial development: further evidence from three economic blocs. *Borsa Istanbul Review*, 17(2), 117–132. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2016.10.001>.
12. Nguyen, P. C., Schinckus, C., Dinh Su, T., & Chong, F. (2018). Institutions, inward foreign direct investment, trade openness and credit level in emerging market economies. *Review of Development Finance*, 8(2), 75–88. <https://doi.org/10.1016/j.rdf.2018.11.005>.
13. Maruta, A. A. (2019). Trade aid, institutional quality, and trade. *Journal of Economics and Business*, 103, 25–37. <https://doi.org/10.1016/j.jeconbus.2018.12.001>.
14. Chikalipah, S. (2018). Credit risk in microfinance industry: evidence from Sub-Saharan Africa. *Review of Development Finance*, 8(1), 38–48. <https://doi.org/10.1016/j.rdf.2018.05.004>.
15. Gietzen, T. (2017). The exposure of microfinance institutions to financial risk. *Review of Development Finance*, 7(2), 120–133. <https://doi.org/10.1016/j.rdf.2017.04.001>.
16. Donou-Adonsou, F., & Sylwester, K. (2016). Financial development and poverty reduction in developing countries: new evidence from banks and microfinance institutions. *Review of Development Finance*, 6(1), 82–90. <https://doi.org/10.1016/j.rdf.2016.06.002>.

17. Haliant, S. (2020). Institutional environment of functioning of gas distribution enterprises in the western region. *Economic Journal of Lesya Ukrainka Eastern European National University*, 2(22), 152–160. <https://doi.org/10.29038/2411-4014-2020-02-152-160>.
18. Zapuhlyak, I. (2016). Institutional framework for the development of domestic gas transportation enterprises. *Economic Annals-XXI*, 158(3–4(2)), 39–42. <https://doi.org/10.21003/ea.V158-09>.
19. Martynova, N. B. (2016). Institutional enforcement of competitive socio-economic policy in accordance with EU requirements. *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, 5(2), 220–225. Available at: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/pdfbase/2016/VKNU-ES-2016-N5-Volume2_240.pdf.
20. Obushna, N. I. (2016). Features of the categorical apparatus of institutional theory in the state administration plane. *Manager. Bulletin of Donetsk State University of Management*, 1, 40–48. Available at: <https://ojs.dsum.edu.ua/index.php/manager/article/view/289>.
21. Prokopenko, N., Vykliuk, M., & Skoryk, M. (2016). Mechanism of state regulation of the agrarian sector of the economy: institutional aspect. *Efektivnist derzhavnoho upravlinnia*, 3(48), 2, 263–270. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efdu_2016_3_32.
22. Stryzhak, O. O. (2016). Theoretical bases of research of the institutional environment of human development. *Visnyk KrNU imeni Mykhaila Ostrohradskoho*, 4(99), 115–123. Available at: http://www.kdu.edu.ua/PUBL/statti/2016_4_115-4-2016.pdf.
23. Tymofiiiv, T. (2016). Institutional maintenance of the milk productive subcomplex functioning. *Agricultural and Resource Economics*, 2(1), 142–151. Available at: <https://are-journal.com/are/article/view/27>.
24. Shvedovsky, V., Standrik, A., Bilan, Y. (2016). Economic and social institutions: modelling the evolution paths for the archaic society. *Economics and Sociology*, 9(2), 137–147. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2016/9-2/9>.
25. Best, M. (2002). *Novaja konkurencija. Instituty promyshlennogo razvitija [New competition. Institutes of Industrial Development]*. Moscow, TEIS. Available at: <https://altairbook.com/books/1276613-novaya-konkurenciya-instituty-promyshlennogo-razvitiya.html>.
26. Jeggertsson, T. (2001). *Ekonomicheskoe povedenie i instituty [Economic behavior and institutions]*. Moscow, Delo. Available at: <http://www.library.fa.ru/files/Eggertsson.pdf>.
27. North, D. (1997). *Instituty, institucional'nye izmeneniya i funkcionirovanie jekonomiki [Institutions, Institutional Change and Economic Performance]* (A. N. Nesterenko, Trans.). Moscow, Fond jekonomicheskoy knigi «Nachala».
28. Hodgson, G. (2003). *Jekonomicheskaja teorija i instituty: manifest sovremennoj institucional'noj jekonomicheskoy teorii [Economics and institutions: a manifesto for a modern institutional economics]*. Moscow, Delo.

29. Furubotn, J. G., & Rihter, R. (2005). *Instituty i jekonomicheskaja teorija: dostizhenija novoj institucional'noj jekonomicheskoy teorii* [Institutions and economic theory: the contribution of the new institutional economics], (V. S. Katkalo, N. P. Drozdova, Trans. Eds). St. Petersburg, Izd. dom SPbGU.

30. Frolov, D. (2008). *Jevoljucionnaja perspektiva institucional'noj jekonomiki Rossii* [Evolutionary perspective of the institutional economy of Russia]. Volgograd, VolGU.

31. Veblen, T. (1899). *The Theory of the leisure class: an economic study of institutions*. New York, The Macmillan Company. Available at: https://brocku.ca/MeadProject/Veblen/Veblen_1899/Veblen_1899_toc.html.

32. Veblen, T. (1984). *The Theory of the Leisure Class* (S. T. Sorokyna Trans). Moscow, Progress.

33. Zotov, V. V., Presnjakov, V. F., & Rozental, V. O. (2001). Institutional problems of implementing system functions of the economy. *Jekonomicheskaja nauka sovremennoj Rossii*, 3, 35–41.

34. Marks, K. (1951). *Kapital. Kritika politicheskoy jekonomii. T. 1. Kn. 1. Process proizvodstva kapitala* [Capital. Criticism of political economy. Vol. 1. Book 1. Capital production process]. Moscow, Gospolitizdat.

35. Kirdina, S. G., & Malkov, S. Ju. (2008). Modeling the self-organization of the economy of industries with increasing and lower limit costs. *Evolutionary theory, theory of sprucement and economic development: 7th International Symposium on Evolutionary Economics*. Moscow, Institute of Economics RAN.

36. Inshakov, O. V. (2010). Institution and institute: problems of categorical differentiation and integration. *JeNSR*, 3(50), 26–38.

37. Busel, V. T. Ed. (2005). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [Great interpretation dictionary of modern Ukrainian language]. Kyiv, VTF «Perun».

38. Karmazina, M., & Shurbovana, O. (2006). «Institute» and «Institution»: the problem of distinguishing concepts. *Politychnyi menedzhment*, 4, 10–19. Available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/9611/02-Karmazina.pdf?sequence=1>.

39. Majburd, M. E. (1996). *Vvedenie v istoriju jekonomicheskoy mysli. Ot prorokov do professorov* [An introduction to the history of economic thought. From prophets to professors]. Moscow, Delo & Vita-Press.

40. Buriak, A., Vozňáková, I., Sułkowska, J., & Kryvych, Y. (2019). Social trust and institutional (bank) trust: empirical evidence of interaction. *Economics and Sociology*, 12(4), 116–129. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2019/12-4/7>.

41. Čera, G., Belas, J., Rozsa, Z., & Cepel, M. (2019). Linking firm characteristics to perceived important social factors for entrepreneurial activity. *Economics and Sociology*, 12(4), 101–115. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2019/12-4/6>.

42. Petrakis, P. E., Valsamis, D. G., & Kafka, K. I. (2017). From optimal to stagnant growth: the role of institutions and culture. *Journal of Innovation &*

Knowledge, 2(3), 97–105. <https://doi.org/10.1016/j.jik.2016.01.011>.

43. Lubacha-Sember, J., & Godlewska, M. (2017). The role of local formal and informal institutions in microfirms' development: evidence from Poland. *Economics and Sociology*, 11(3), 43–58. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2018/11-3/3>.

44. Martínez, J. B., Fernández, M. L., & Fernández, P. M. (2016). Corporate social responsibility: evolution through institutional and stakeholder perspectives. *European Journal of Management and Business Economics*, 25(1), 8–14. <https://doi.org/10.1016/j.redee.2015.11.002>.

45. Lozynska, T. (2014). To the problem of using the terms «Institute» and «Institution» in the context of institutional analysis. *Business Inform*, 7, 8–13. Available at: https://www.business-inform.net/annotated-catalogue/?year=2014&abstract=2014_07_0.

46. Vovkanych, S. Y. (2016). Prefects in the system of decentralization of power: new institute, modern institution (organization) or development of neinstitutionalism in Ukraine? *Rehionalna ekonomika*, 2(80), 18–33. Available at: https://re.gov.ua/doi/re2016.02.018_u.php.

47. Kastoriadis, K. (2003). *Voobrazhaemoe ustanovlenie obshhestva [Imaginary establishment of society]*. Gnozis, Moscow; Logos, Kyiv.

48. Dvoreckij, I. H. (1986). *Latinsko-russkij slovar' [Latin-Russian dictionary]*. Moscow, Russkij jazyk.

49. Sysoiev, O. V. (2014). The concept of “Institute” and “Institution”: economic context. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu*, 3(23), 140–149. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vznu_eco_2014_3_18.

50. Makaliuk, I. V., & Krush, P. V. (2019). *Upravlinnia transaktsiinykh vytratamy promyslovykh pidpriemstv: metodolohiia i praktyka [Management of transaction costs of industrial enterprises: methodology and practice]*, Kyiv, Kondor.

51. Ong, Ch. Z., Mohd-Rashid, R., & Taufil-Mohd, K. N. (2020). Do institutional investors drive the IPO valuation? *Borsa Istanbul Review*, 20(4), 307–321. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2020.05.003>.

52. Wang, Ch.-Y., Weng, Y.-Ch., & Wang, L. (2021). Effect of air quality on corporate environmental disclosure: the moderating role of institutional investors. *Borsa Istanbul Review*, 21(1), 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.bir.2021.02.005>.

53. Ibrahim, Y., Ahmed, I., & Minai, M. S. (2018). The influence of institutional characteristics on financial performance of microfinance institutions in the OIC countries. *Economics and Sociology*, 11(2), 19–35. <https://doi.org/10.14254/2071-789X.2018/11-2/2>.

54. Wardhono, A., Arifandi, J. A., & Indrawati, Y. (2018). The opportunities and challenges of institutional arrangement for Besuki Na-Oogst tobacco cultivation business: case study in Jember Regency Indonesia. *Agricultural and Resource Economics*, 4(3), 44–54. Available at: <https://are-journal.com/are/article/view/183>.

55. Verkhovna Rada of Ukraine (2020), The Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine regarding the terms of circulation of agricultural land”. *Vidomosti Verhovnoi Rady Ukrainy*, 20. Available at:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/552-20#Text>.

Citation:

Стиль – ДСТУ:

Макалюк І., Жалдак Г., Мартиненко В. «Інституція» та «інститут»: тенденція «штучної підміни» понять. *Agricultural and Resource Economics*. 2022. Vol. 8. No. 1. Pp. 204–234. <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.01.11>.

Style – APA:

Makaliuk, I., Zhaldak, H., & Martynenko, V. (2022). “Institution” and “institute”: tendency to the “false substitution” of concepts. *Agricultural and Resource Economics*, 8(1), 204–234. <https://doi.org/10.51599/are.2022.08.01.11>.